

*Tekst van een inleiding, gehouden voor het CDA-Vrouwenberaad op 11 oktober 1982 door dr. B. de Vries, voorzitter van de CDA Tweede Kamerfractie.**

De kostwinner de deur uit?

Naar de vierde fase?

Als ik het goed zie kunnen we – als het gaat om de rol van de vrouw in gezin en samenleving – in de geschiedenis van de afgelopen honderd jaar drie fasen onderscheiden.

De eerste fase was die, waarin vrouwen – of ze wilden of niet – heel vaak wel moesten werken om in het minimale levensonderhoud van hun gezin te kunnen voorzien. Dat was gedurende een groot deel van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw nog vaak het geval.

De tweede fase was die, waarin het als een belangrijke maatschappelijke verworvenheid werd beschouwd, dat een vrouw het zich kon veroorloven om zich volledig te wijden aan het gezin, omdat het inkomen van de kostwinner toereikend was voor het levensonderhoud. In die fase werd het van groot belang geacht, dat kostwinners in geval van nood ook aanspraak zouden kunnen maken op sociale uitkeringen, die eveneens toereikend waren voor het levensonderhoud van hun gezin. Solidariteit betekende in die tijd voor christen-democraten dan ook heel uitdrukkelijk dat in de sociale wetgeving rekening behoorde te worden gehouden met het onderscheid tussen kostwinners en niet-kostwinners. Deze tweede fase duurde globaal tot ongeveer het begin van de jaren zestig. Daarna brak de derde fase aan. Dat is de fase waarin vrouwen als gevolg van een stijgend welvaartsniveau, een stijgend op-

leidingsniveau en een dalend kindertal weer in toenemende mate belangstelling kregen voor een plaats op de arbeidsmarkt. Belangrijke motieven daarvoor waren de behoefte om zich meer te ontplooien, de behoefte om maatschappelijk meer geïntegreerd te zijn en de behoefte om het welvaartspeil van het gezin nog verder te verhogen.

Ethisch en mentaal hebben we deze derde fase inmiddels al wel verwerkt. Voor het CDA als politieke beweging is het tenminste naar mijn oordeel allang geen vraag meer of een gehuwde vrouw – indien ze daaraan behoefte heeft – ook deel mag hebben aan betaalde arbeid. Ik vraag me zelfs af of dat ooit wel een serieus probleem is geweest, althans in politiek-ethische zin.

Dat neemt overigens niet weg dat maatschappelijk en qua wetgeving de derde fase nog volop aan de gang is. Als ik zeg maatschappelijk, bedoel ik onder meer dat de arbeidsmarkt nog onvoldoende in staat is in voldoende mate het soort arbeid en de arbeidsvoorwaarden aan te bieden waar veel vrouwen behoefte aan hebben. Als ik zeg politiek bedoel ik vooral – maar dat zeg ik misschien omdat ik econoom

* In de rubriek Documentatie worden notities, redevoeringen, brieven etc. over een voor de christen-democratie relevant thema opgenomen, die naar het oordeel van de redactie daarvoor in aanmerking komen en die niet elders reeds in CDA-verband werden gepubliceerd.

ben – dat onze belastingwetgeving en sociale wetgeving nog niet goed raad weten met situaties waarin het normaal wordt dat beide partners voor een deel aan het gezinsinkomen bijdragen.

Wat de belastingwetgeving betreft is nog geen bevredigende oplossing gevonden voor het probleem of het draagkrachtbeginsel zich verdraagt met gescheiden belastingheffing bij de partners of dat een vorm van samenstelling zoals tot 1973 bestond, nodig is.

Bij de sociale zekerheid stuiten we op de vraag of de solidariteitselementen die daarin gebakken zitten ook zonder meer ten goede moeten komen aan alle gehuwde vrouwen. Die solidariteit komt vooral tot uitdrukking in het toekennen van minimum-uitkeringsrechten, die hoger zijn dan waarop men aanspraak zou kunnen maken wanneer alleen wordt gelet op de betaalde premies. Op grond van de solidariteit krijg je dan eigenlijk meer dan waar je strikt genomen recht op hebt. Dat was natuurlijk oorspronkelijk alleen bedoeld voor de echte zwakken in een samenleving. Bij het toekennen van die rechten werd er min of meer als een vanzelfsprekendheid vanuit gegaan dat mensen die recht op zo'n uitkering hadden of kostwinner of alleenstaande waren. Vandaar ook dat er op minimumniveau alleen tussen deze beide categorieën onderscheid wordt gemaakt.

Als zo iemand een uitkering kreeg beneden het minimumniveau mocht ook min of meer vanzelfsprekend worden aangenomen dat hij of zij door het bestaansminimum dreigde te zakken. Dat is niet meer vanzelfsprekend wanneer het steeds normaler wordt dat ook de andere partner betaalde arbeid verricht. In dat geval zou zowel ten aanzien van de man als van de vrouw gesteld kunnen worden dat er pas recht op een stuk solidariteit van de gemeenschap ontstaat als duidelijk is geworden, dat de solidariteit van de partner ontoereikend is om te verhinderen dat men

door het bestaansminimum zakt. Dat uitgangspunt in wetgeving omzetten vereist een nogal ingrijpende aanpassing van ons stelsel van sociale zekerheid, die pas in gang gezet kan worden als we het eens zijn over het uitgangspunt dat ik zojuist schetste.

Of we het daarover eens zouden kunnen worden is echter allerm minst zeker. Waarom niet? Omdat er thans in de samenleving – en met name binnen de vrouwenbeweging – een intensieve discussie gaande is over de vraag of de derde fase, waarover ik het zojuist had, gevolgd zal moeten worden door een vierde fase.

Waar het in deze vierde fase om gaat is *niet meer de vraag of de vrouw – indien ze dat wil – mag werken, maar om de vraag of de vrouw behóórt te werken, omdat ze in economisch opzicht zelfstandig behóórt te zijn*. Dat is een normatieve vraag met een zeer fundamentele strekking voor een partij als het CDA.

Economische verzelfstandiging betekent beschouwd worden en beschouwd willen worden als een zelfstandige economische eenheid, als een eenheid dus die op zichzelf staat. Strikt genomen betekent dat dat de omgeving er vanuit mag gaan en behoort te gaan dat zo'n zelfstandige eenheid ook in zijn eigen onderhoud voorziet. Het gaat immers om een zelfstandige economische eenheid, en als econoom versta ik daaronder een eenheid die in staat is zichzelf te bedruipen.

Economisch zelfstandig ben je dus pas als je – als het erop aankomt – je partner niet nodig hebt om in je eigen levensonderhoud te voorzien. Om economisch zelfstandig te zijn is het niet genoeg om in een noodsituatie te kunnen terugvallen op gemeenschapsvoorzieningen zoals de Algemene Bijstandswet. Neen, echt zelfstandig ben je pas als je onafhankelijk bent, zowel van je partner als van de gemeenschap. Ik formuleer het met opzet zo scherp om duidelijk te maken waarover de discussie in de kern van de zaak gaat.

Waar het om gaat is de vraag of het CDA-Vrouwenberaad vindt, dat we van de derde fase – waarin het maatschappelijk geaccepteerd is dat vrouwen naast hun arbeid in het gezin, desgewenst ook betaalde arbeid buitenshuis verrichten – toe moeten groeien naar een vierde fase, waarin als maatschappelijke en politieke norm geldt, dat elke vrouw in beginsel in haar levensonderhoud moet kunnen voorzien. Als we de economische zelfstandigheid in deze zin tot norm verheffen dan is tevens duidelijk, dat het kostwinnersbegrip de deur uit moet. Niet alleen het begrip kostwinner zou dan overigens uit onze wetgeving moeten worden geschrapt, maar ook het begrip onderhoudsplicht.

Als de wetgever elk mens als een zelfstandige economische eenheid behoort te beschouwen kan er immers geen sprake meer zijn van een onderhoudsplicht van de ene partner ten opzichte van de andere.

Een deel van de Nederlandse vrouwenbeweging wil naar mijn indruk persé naar deze vierde fase toe. Als ik het goed zie worden daarvoor vooral twee argumenten aangevoerd.

Het eerste is dat je binnen het huwelijk of een andere samenlevingsvorm pas echt als gelijkwaardige partners kunt functioneren als je financieel niet van elkaar afhankelijk bent.

Het tweede argument is dat er zoveel huwelijken en andere samenlevingsvormen zijn die na kortere of langere tijd stranden, dat je het je eenvoudig niet meer kunt veroorloven om financieel van een partner afhankelijk te zijn.

Het is verleidelijk om direct commentaar op deze beide argumenten te geven, maar ik doe dat niet. Verstandiger lijkt het mij om eerst iets te zeggen over de vraag of economische verzelfstandiging als normatief uitgangspunt aansluit op het gedachtegoed van het CDA.

Individualisering en de uitgangspunten van het CDA

Economische verzelfstandiging is een vorm van individualisering. Dat is een term die binnen het CDA een wat ongunstige bijklank heeft. In het aprilnummer van Christen Democratische Verkenningen verwijst mevrouw Ten Hagen in dit verband naar ons Program van Uitgangspunten, waarin de begrippen individualisering en emancipatie in verband worden gebracht met begrippen als 'eigenbelang' en ontsporing 'in de zin van ontkennen van de onderlinge afhankelijkheid van mensen'. Volgens mevrouw Ten Hagen is die negatieve inkleuring van deze begrippen niet terecht. En zij probeert dat duidelijk te maken door aan te geven wat CDA-vrouwen precies bedoelen als zij het over individualisering hebben. Centraal staat daarbij dat het gaat om 'het aanspreken van ieder mens op eigen verantwoordelijkheid'.

Dat is een formulering waarin elke rechtgeaarde christen-democraat zich volledig kan herkennen. Het sluit immers volledig aan op onze opvatting dat elk mens een uniek schepsel is, waarvan de eigenheid op elk levensterrein tot zijn recht moet kunnen komen. Met dat tot zijn of haar recht komen hangt onlosmakelijk samen het aanspreekbaar zijn op de verantwoordelijkheid voor de wijze waarop men op elk van die levensgebieden functioneert. Als mevrouw Ten Hagen daaraan toevoegt, dat deze verantwoordelijkheid niet bij het 'eigen' mag ophouden, 'maar vanuit een versterkte eigen verantwoordelijkheid moet uitmonden in een grotere en zwaarderwegende verantwoordelijkheid voor de ander' dan is ook dat een formulering, waarin ik mij geheel en al kan vinden.

Zijn we het dan roerend met elkaar eens? Misschien wel, misschien ook niet. De formuleringen van mevrouw Ten Hagen zijn namelijk zo ruim dat ik er alle kanten mee uit kan. Dat is in de politiek weleens gemakkelijk, maar als we serieus en diepgaand met elkaar in discussie willen gaan

moeten we beginnen met wat duidelijker te zeggen wat we bedoelen.

Op welke punten is mevrouw Ten Hagen – en met haar het CDA-Vrouwenberaad – dan onduidelijk? Wel, in de eerste plaats vraag ik me af of individualiseren wel hetzelfde is als ieder mens aanspreken op eigen verantwoordelijkheid. Hoe moet ik dan de uitspraak lezen van de CDA-vrouwen, dat 'een zekere individualisering van de gezinspartners noodzakelijk is'. Betekent dat dat elk der partners een beetje aanspreekbaar op eigen verantwoordelijkheid moet zijn? En verantwoordelijk voor wat dan wel? Moeten beide partners bijv. in dezelfde mate verantwoordelijk zijn voor alles wat zij elk afzonderlijk of samen doen? Ik kan met zo'n formulering eenvoudigweg niet uit de voeten. Het klinkt te mooi om er tegen te zijn, maar als je er over nadenkt blijkt dat je er toch niet veel mee kunt doen.

Het is geen formulering bovendien die antwoord geeft op de vraag of het CDA-Vrouwenberaad nu vindt dat individualisering wèl of niet gepaard moet gaan met het verminderen van de onderlinge afhankelijkheid van mensen ten opzichte van elkaar. Wie zegt dat een zekere individualisering van de gezinspartners nodig is, wekt op z'n minst de indruk dat te bedoelen. Kortom ik vind dat het CDA-Vrouwenberaad tot dusver niet voldoende duidelijk heeft gemaakt, wat nu precies onder individualisering wordt verstaan en in welke mate daarmee afstand wordt genomen van die stromingen binnen de vrouwenbeweging die wèl een sterke nadruk leggen op eigenbelang en vermindering van onderlinge afhankelijkheid.

In mijn eigen wijze van denken is aanspreekbaar zijn op eigen verantwoordelijkheid bepaald niet hetzelfde als verminderen van onderlinge afhankelijkheid. Voor mij is het namelijk vanzelfsprekend dat de aanspreekbaarheid op verantwoordelijkheid zich toespitst op die levensgebieden waarop een mens daadwerkelijk

functioneert of behoort te functioneren. Even vanzelfsprekend is het voor mij dat ieder mens niet op alle levensterreinen actief is. Hoewel ik lid van de Tweede Kamer ben voel ik me bijvoorbeeld niet verantwoordelijk voor wat het CDA in mijn woonplaats op het gebied van de gemeentepolitiek presteert. En hoewel mijn vrouw grote invloed heeft op de wijze waarop ik als mens functioneer, denk ik toch dat iedereen het normaal vindt dat zij maar in zeer beperkte mate aanspreekbaar is op de verantwoordelijkheid voor wat ik in Den Haag doe. En datzelfde geldt omgekeerd voor wat zij doet als bestuurslid van de Ouderraad van de Scholengemeenschap waar onze kinderen naar toe gaan. Daarnaast zijn er zaken waarvoor geldt dat we beiden in dezelfde mate aanspreekbaar zijn. Dat geldt bijv. voor onze onderlinge relatie en meer in het algemeen voor al die zaken, waarin we bewust gekozen hebben voor een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dat kan betrekking hebben op het beheer van onze financiën, het opvoeden van kinderen, de verdeling van het huishoudelijk werk, het verdienen van de kost enz. Dat kán allemaal. Maar het hoeft niet! Het kan ook zo zijn dat we bewust gekozen hebben voor een rolpatroon of taakverdeling, waarbij de een zich vooral bezighoudt met de taken in het gezin en de ander met het verdienen van de kost. Dat is een situatie, waarin je in bepaalde opzichten wederzijds bewust afhankelijk van elkaar maakt. Je doet dat dan in het vertrouwen, dat je je verplichtingen ten opzichte van elkaar als puntje bij paaltje komt ook inderdaad nazult komen.

Dat heeft naar mijn wijze van zien niets te maken met wèl of niet aanspreekbaar zijn op eigen verantwoordelijkheid. Ook als men zich wederzijds van elkaar afhankelijk maakt blijft immers gelden dat elk van de partners volledig aanspreekbaar is op de verantwoordelijkheid voor die zaken waarvoor hij of zij ook de eerste

verantwoordelijkheid op zich genomen heeft.

Ik denk dan ook dat het bij het vraagstuk van de individualisering in de kern van de zaak niet gaat om de vraag of mensen aanspreekbaar moeten zijn op hun verantwoordelijkheid, maar om de vraag of we het nog acceptabel vinden dat mensen zich wederzijds van elkaar afhankelijk maken, óók in financieel opzicht.

Voor mij staat vast dat het antwoord op deze vraag voor christen-democraten alleen maar bevestigend kan zijn. Ik lees dat ook heel duidelijk in ons Program van Uitgangspunten als daar staat, dat wij willen bevorderen dat mensen in onderlinge zorg en verbondenheid met elkaar samenleven. Dat houdt in dat wij mensen juist willen stimuleren om verantwoordelijkheden voor elkaar op zich te nemen, omdat de bijbel ons leert dat dat wezenlijk hoort bij het menszijn.

Dat is overigens niet hetzelfde als van bovenaf een vast rolpatroon aan iedereen opleggen. Ik denk dat we in dit opzicht nogal liberaal moeten zijn in de klassieke zin van dat woord. Dat betekent dus, dat we het zoveel mogelijk aan de partners zelf willen overlaten hoe zij hun verantwoordelijkheden onderling willen verdelen en beleven. Waar het daarbij in wezen alleen om gaat is, dat beide partners voor zichzelf het gevoel hebben in evenredige mate deel te hebben aan de rechten en plichten, die zij ten opzichte van elkaar op zich genomen hebben.

Ik ben van oordeel dat het in de huidige samenleving het beste is als de overheid zich ten opzichte van die eigen keuze zo neutraal mogelijk opstelt. Dat vloeit overigens niet alleen voort uit mijn opvatting dat de eigen verantwoordelijkheid het best kan worden beleefd als de mensen hun eigen keuzen kunnen maken, maar ook uit het gegeven, dat onze samenleving juist op dit terrein steeds pluriformer wordt. Er zijn nog steeds hele grote groepen van de bevolking die kiezen voor het traditionele,

rolpatroon, en zulks niet zelden mede op grond van levensbeschouwelijke opvattingen. In zo'n situatie is het elitair om het patroon waarvoor een minderheid kiest van bovenaf min of meer aan de hele samenleving te willen opleggen; dat geldt zelfs als die minderheid zichzelf beschouwt als een maatschappelijke voorhoede.

Consequenties

Waar leidt nu dit alles toe? Voor mij staat vast dat de overgang van de derde naar de vierde fase, de overgang dus van het buitenshuis *mógen* werken naar het buitenshuis *moeten* werken, door het CDA niet bevorderd behoort te worden.

Als ik dat zo zeg verplicht mij dat ook om nu iets te zeggen over de beide argumenten vóór economische verzelfstandiging, die ik hiervoor heb genoemd. Het eerste argument was dat je pas als gelijkwaardige partners kunt functioneren als je financieel niet afhankelijk van elkaar bent. Ik wil niet ontkennen dat sommige mensen dat zo kunnen beleven. Als mensen dat zo voelen moeten zij vrij zijn om te kiezen voor een relatie, waarin beide partners betaalde arbeid verrichten. Dat kan in de derde fase.

Ik denk dat het argument zeker niet voor alle relaties geldt. In een evenwichtige verhouding staat tegenover de financiële afhankelijkheid van de ene partner in andere opzichten voldoende afhankelijkheid van de andere partner om de gelijkwaardigheid tot zijn recht te laten komen. Daarnaast ben ik geneigd het argument sterk te relativiseren. Samen verdienen is nog lang niet hetzelfde als financieel onafhankelijk van elkaar zijn. Als beide partners bijvoorbeeld een deeltijdbaan hebben kan het gezamenlijke inkomen hard nodig zijn om één huishoudboekje sluitend te krijgen. Maar zelfs als beide partners een behoorlijk inkomen hebben is er vaak een neiging om samen zoveel verplichtingen aan te gaan, dat het aller-

minst eenvoudig is om een gezamenlijke huishouding op te breken. Wellicht zal mij nu tegengeworpen worden dat meer gelijkwaardigheid niet zoveel te maken heeft met het opbreken van een gezamenlijke huishouding. Mijn antwoord daarop zou dan zijn, dat ik me afvraag wat dan wel wordt bedoeld. Wordt dan bedoeld te zeggen dat relaties duurzamer, stabiel en bevredigender zijn en gunstiger uitwerken op het opvoedingsklimaat voor kinderen naarmate de partners in financieel opzicht minder afhankelijk van elkaar zijn? Dat zou bedoeld kunnen zijn. Maar bestaan er studies waaruit blijkt dat dit inderdaad het geval is en dan niet alleen voor een selecte groep maar in zijn algemeenheid? Mij zijn zulke studies niet bekend. Maar als ze bestaan zal ik er met belangstelling kennis van nemen.

Het tweede argument was dat er zoveel huwelijken vastlopen, dat je je eenvoudig niet meer kunt veroorloven om je financieel van een partner afhankelijk te maken. Ook dit argument heb ik hiervoor al wat gerelativeerd. Ook als beide partners betaalde arbeid verrichten betekent het opbreken van de gezamenlijke huishouding vaak ook een financieel drama. Wat het zuiver financiële aspect betreft geldt daarbij voorts, dat het argument alleen opgaat voorzover de vrouw een inkomen geniet dat boven het niveau van een eventuele bijstandsuitkering ligt. Los daarvan kan echter mogelijk wel als argument gelden, dat een mens gemakkelijker over zo'n vastgelopen verhouding heen komt naarmate hij of zij maatschappelijk meer geïntegreerd is. Daartegenover kan dan echter gesteld worden dat in andere situaties juist één van de oorzaken van het vastlopen van een relatie gelegen kan zijn in het feit dat beide partners teveel opgaan in hun eigen wereld buiten de deur om nog voldoende op elkaar betrokken te blijven.

Mijn conclusie is dan ook dat deze beide argumenten niet toereikend zijn om een

overgang van de derde naar de vierde fase te rechtvaardigen. Betekent dat nu dat er helemaal niets meer hoeft te gebeuren? Allerm minst. In het begin van mijn betoog heb ik er immers op gewezen dat we de derde fase weliswaar ethisch en mentaal wel verwerkt hebben, maar dat dat nog niet betekent dat we er ons in maatschappelijk opzicht en wat betreft onze wetgeving al voldoende aan hebben aangepast. Bij maatschappelijk denk ik dan in de eerste plaats aan de arbeidsmarkt. De toestroom van gehuwde vrouwen betekent hier dat zich een grote nieuwe categorie verdringt rond een veel te klein aanbod van arbeidsplaatsen. Daarmee krijgt het vraagstuk van de eerlijke verdeling van inkomen en arbeid een nieuwe en pijnlijke dimensie.

Ik geloof niet dat dat vraagstuk opgelost kan worden door botte maatregelen, zoals dat er per huishouding niet meer dan 50 uur per week gewerkt zou mogen worden. Dat zou bijv. vereisen dat de echtgenoot van een vrouw die Kamerlid wordt mogelijk een goede vaste baan zou moeten opgeven om zijn gezin vervolgens afhankelijk te maken van de lotgevallen van het politieke bedrijf. Ik denk dat de openheid van de politiek voor vrouwen daardoor niet bevorderd zou worden. Ik verwacht bovendien dat zulk een botte maatregel veel jongeren ervan zal weerhouden om te trouwen. Geen botte regelgeving door de overheid dus.

Is daarmee alles gezegd? Neen. Ook op dit punt geldt dat mensen wel degelijk aangesproken mogen worden op hun eigen verantwoordelijkheid. Die eigen verantwoordelijkheid kan met zich brengen dat werkgevers bij de verdeling van arbeidsplaatsen zich ook weleens de vraag stellen welke kandidaat de arbeidsplaats het meest dringend nodig heeft. En diezelfde eigen verantwoordelijkheid kan ook met zich brengen, dat de man zich bereid verklaart een stukje arbeid in te leveren als zijn vrouw een plekje op de arbeids-

markt wil veroveren. En het kan tenslotte ook weleens betekenen, dat een vrouw bewust kiest voor vrijwilligerswerk om niet iemand – die het harder nodig heeft – van de arbeidsmarkt te verdringen.

Als tegenwoordig soms de indruk wordt gewekt dat je in deze zin niet meer zou mogen spreken over persoonlijke verantwoordelijkheid dan is dat volstrekt in strijd met de christen-democratische traditie.

Een korte opmerking in dit verband nog over algemene arbeidstijdverkorting als instrument om te komen tot een eerlijker verdeling van werk. Voorzover dat gepaard gaat met evenredige inlevering van koopkracht vrees ik dat dat er – te beginnen bij de laagste inkomensgroepen – toe leidt dat er een sterke neiging zal ontstaan om het gezinsinkomen op peil te houden, doordat ook de vrouw de arbeidsmarkt op gaat. Algemene arbeidstijdverkorting kan zo gaan werken als een instrument waardoor vrouwen als het ware tegen wil en dank de arbeidsmarkt opgejaagd worden. Of dat dan per saldo nog tot een eerlijker verdeling van werk en vermindering van de werkloosheid leidt moet nog heel erg worden afgewacht. Alleenstaanden bijv. hebben geen partner die de arbeidsmarkt opgejaagd kan worden.

Een tweede punt waarover ik enkele opmerkingen wil maken betreft de aanpassing van de belastingwetgeving en de sociale zekerheid aan de derde fase. Wanneer we als uitgangspunt kiezen dat de wetgever zich neutraal moet opstellen ten aanzien van de gekozen rolpatronen dan betekent dat dat het voor de fiscus of voor de sociale zekerheid geen verschil maakt voor welk rolpatroon men kiest. Dat kan alleen als uiteindelijk niet het individu, maar de huishouding de economische eenheid is die relevant is voor de fiscus en de sociale wetgeving.

Dat is een zeer belangrijke keuze. Het zal

niet eenvoudig zijn om overeenstemming te bereiken over de uitgangspunten voor de herziening van de wetgeving. Zij die persé naar de vierde fase willen zullen ook persé willen, dat niet de huishouding maar het individu als de relevante eenheid wordt beschouwd. In een pluriforme samenleving als de onze kan een wijs compromis tussen deze benaderingen het best worden gevonden door te zoeken naar praktische uitwerkingen waarbij het niet teveel verschil maakt of het ene of het andere uitgangspunt wordt gekozen.

Wat de belastingwetgeving betreft kan dat naar mijn oordeel uitstekend bereikt worden door toch het huishouden als uitgangspunt te kiezen. Het totale inkomen van de huishouding is bepalend voor het welvaartsniveau dat men zich kan veroorloven en dat is het toch waaraan we denken als we spreken over belastingen naar draagkracht. In ons verkiezingsprogramma wordt dat aangeduid als het beginsel van de gezinsdraagkracht.

Belastingheffing naar draagkracht vereist in deze gedachtengang dat het inkomen van de beide partners op de een of andere manier bij elkaar opgeteld wordt voordat het tarief wordt vastgesteld.

Omdat echter, als gevolg van de progressie, samentelling altijd onvoordeliger uitkomt dan gescheiden heffing dreigt ook hier het gevaar van de vlucht uit het huwelijk.

Om dat te voorkomen heeft de CDA-fractie bij de behandeling van de Nota Op Weg in het voorjaar van 1980 gepleit voor het zogenaamde splitsingssysteem, waarbij het in feite niets uitmaakt of het inkomen door één of door beide partners wordt verdiend en waarbij ook het bedrag dat twee alleenstaanden verschuldigd zijn niet veel lager is dan wanneer er sprake is van een gezamenlijke huishouding. Erkend wordt dan weliswaar dat een gezamenlijke huishouding besparend – en dus draagkrachtverhogend – werkt, maar bij de belastingheffing wordt daarmee slechts

in bescheiden mate rekening gehouden om te voorkomen dat partners die in feite een gezamenlijke huishouding voeren zich ten opzichte van de fiscus als alleenstaanden presenteren.

Wat betreft de sociale zekerheid is het wellicht goed te onderscheiden tussen de zogenaamde loondervingsverzekeringen en de volksverzekeringen. Bij de loondervingsverzekeringen is er een duidelijke relatie tussen de uitkeringsrechten en een bepaalde arbeidsplaats die men als individu bezet heeft. In deze verzekeringen overheerst het zogenaamde equivalentiebeginsel. Er bestaat in beginsel een sterke mate van evenredigheid tussen premie en uitkering.

Bij deze verzekeringen ligt het voor de hand het individu als uitgangspunt te kiezen. Daarbij dient echter wel bedacht te worden dat het in de derde fase niet meer zo vanzelfsprekend is als in de tweede fase dat lage uitkeringen ook altijd bij economisch zwakken terecht komen. Dat zou een motief kunnen zijn om geen voor iedereen geldende bodems meer in de uitkeringen te leggen, die hun rechtsgrond ontlenen aan de solidariteit tussen sterken en zwakken.

Strikte equivalentie op alle niveaus lijkt in de derde fase een beter uitgangspunt. Individuen die daardoor door het bestaansminimum zakken omdat ze geen partner of ander inkomen hebben, waarop ze terug kunnen vallen dienen dan echter terug te kunnen vallen op een vangnet, dat hen helpt aan een toeslag, waardoor ze toch weer op het minimumniveau komen. Dat riekt naar bijstandachtige toestanden en ik realiseer me dat dat op gespannen voet staat met één van de conclusies waartoe het CDA-Vrouwenberaad in een eerdere fase is gekomen. Daar voel ik mij evenwel nog niet aan gebonden.

Wat de volksverzekeringen betreft ontkomen we er naar mijn oordeel niet aan om linksom of rechtsom toch de huishouding als uitgangspunt te blijven kiezen. Bij deze

verzekeringen gaat het immers om het garanderen van een gelijkwaardig bestaansminimum aan alle leden van de samenleving. Zo'n gelijkwaardig bestaansminimum kan door een alleenstaande niet worden bereikt met een uitkering die gelijk is aan 50 % van wat twee mensen krijgen die een gezamenlijke huishouding voeren. Zo'n gezamenlijke huishouding heeft nu eenmaal belangrijke besparende effecten en als elk individu dezelfde basisuitkering krijgt zou dat betekenen dat aan gehuwden of samenwonenden een hoger bestaansminimum wordt gegarandeerd dan aan alleenstaanden. Dat zou in strijd zijn met wat ik ten diepste versta onder gelijke behandeling.

Nog minder in deze gedachtengang past het om huishoudens met dubbele inkomens recht te geven op een hogere basisuitkering dan huishoudens met één inkomen. Dat botst met het beginsel dat bij de volksverzekeringen niet de equivalentie maar de solidariteit voorop staat. Dat vind je met name terug aan de financieringskant.

Een alleenverdiener met f 50.000 inkomen betaalt evenveel premie als een huishouden met een dubbel inkomen, waarin beide partners samen f 50.000 verdienen. Noch vanuit het argument van een gelijkwaardig basisniveau, noch vanuit het argument van de premiekant kan er daarom een goed motief zijn om de alleenverdiener en zijn vrouw als ze 65 jaar worden een lagere uitkering te geven dan het gezin met een dubbel inkomen.

Aangezien blijkens de conclusies van het CDA-Vrouwenberaad wordt gesteld dat 70 + 70 wel degelijk samen 140 moet zijn wordt ook op dit punt binnen het CDA-Vrouwenberaad kennelijk anders gedacht.

